

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РАКЕТОБУДУВАННЯ ТА КОСМОНАВТИКИ В МУЗЕЙНИХ ЕКСПОЗИЦІЯХ

Історія ракетобудування та космонавтики була та залишається предметом дослідження багатьох теоретичних праць з історії науки і техніки, науково-популярних видань, статей в журналах та газетах. Також, значну кількість інформації містять музейні експозиції, яких в Україні налічується близько 30. Автор статті ставить за мету показати, що експозиції аерокосмічних музеїв є одними із видів об'єктивних джерел з історії ракетобудування і космонавтики в Україні. В ході написання статті вирішуються наступні завдання: визначаються основні етапи розвитку ракетобудування і космонавтики в Україні; розглядається тематика експозицій музеїв космонавтики, визначається роль музейних експозицій у відображенні історії ракетно-космічних досліджень в Україні.

В історії ракетно-космічної галузі в Україні дослідники виділяють декілька етапів: 1) Передісторія ракетної справи – XVI - 30-ті рр. XX ст.; 2) 30-ті рр. XX ст. – 1962 р. – розвиток ракетобудування; 3) 1962 –1991 рр. – формування та розвиток ракетно-космічної галузі в Україні; 4) в 1991 р. розпочався сучасний етап.

Передісторію ракетної справи деякі історики відносять до часів козацтва, коли були почали використовуватися перші ракети. Так, український історик І. Мельничук наводить свідчення Г. Кониського, Е. Лясоти, Г. де Боплана про застосування ракет на Січі та їх склад: 74,8% селітри, 13,3% вугілля, 11,9% сірки.

Про життя та діяльність першопроходців ракетної справи розповідає експозиція Полтавського музею авіації та космонавтики. Видатним фахівцем в галузі створення та бойового використання порохових ракет був Олександр Дмитрович Засядько, якого ще називали першим «ракетним генералом». Він народився в селі Лютенці Полтавської губернії в родині головного гармаша Запорізької Січі. Закінчив Артилерійський інженерний шляхетський кадетський корпус. З 1815 р. почав розробляти порохові ракети. Сконструював пускові верстати, що дозволяли вести залповий вогонь 6 ракетами, пізніше – 36. В 1820 р. О. Д. Засядько був призначений начальником першого в Росії Михайлівського артилерійського училища, а пізніше начальником Петербурзького арсеналу та Охтинського порохового заводу. У 1827 р. очолив штаб артилерії російської армії, займався реорганізацією артилерії, сформував першу в російській армії ракетну батарею. В 1834 р. вийшов у відставку у чині генерал-лейтенанта. О. Д. Засядько помер у 1837 р.

Значний внесок в розвиток ракетної справи зробив генерал-лейтенант артилерії Константин Іванович Константинов. Він народився 20 грудня 1818 р. в сім'ї чернігівського купця. В 1836 р. закінчив Михайлівське артилерійське училище. В 1949 р. став командиром Петербурзького ракетного закладу. Проводив досліди з бойовими ракетами, з метою збільшення дальності польоту й купчастості влучення, створив пускові установки і машини для виробництва ракет, розробив технологічний процес їх виготовлення тощо З 1861 р. керував будівництвом Миколаївського ракетного заводу. Помер К. І. Константинов в 1871 р. у Миколаєві.

Микола Іванович Кібальчич – уродженець Чернігівської губернії став автором першого проекту реактивного літального апарату, який він накреслив на стіні Петропавловськом фортеці напередодні власної страти. Про його життєвий шлях розповідає експозиція музею М. І. Кібальчича в м. Короп Чернігівської області.

Провідне місце у Полтавському музеї авіації і космонавтики займає експозиція, присвячена полтавчанину Юрію Васильовичу Кондратюку (О. Г. Шаргею) – видатному інженеру, теоретику космонавтики, праці якого були використані фахівцями НАСА під час розробки схеми висадки першого екіпажу астронавтів на Місяць в липні 1969 р.

Таким чином, в історії космонавтики перший етап характеризувався зародженням теоретичних основ ракетобудування, першими експериментами з твердопаливними ракетами та їх застосуванням у військовій справі. Музейні експозиції містять інформацію про життєвий та творчий шлях першопроходців ракетної справи.

Другий етап 30-ті рр. XX ст. – 1962 р. – розвиток ракетобудування. Нові якісні зрушення приніс початок ХХ століття. Експерименти з першими ракетами проводяться в США, Німеччині, Франції, Швеції. Центрами дослідження ракет в Радянському Союзі стають Москва та Ленінград, до організуються Група вивчення реактивного руху (ГВРР) та Газодинамічна лабораторія (ГДЛ). В їх роботі беруть активну участь майбутні Головні конструктори ракетно-космічних систем – Сергій Павлович Корольов (у ГВРР) та Валентин Петрович Глушко (у ГДЛ). Досліди з ракетами проводились також Харківською реактивною групою (ХРГ), яка була створена в листопаді 1934 р. на громадських засадах. Її очолив студент І. С. Розов. Група вивчала питання створення твердопаливних ракет та пропагувала ідеї реактивного руху. Через фінансові негаразди в 1935 р. вона припинила свою роботу. У

лист © Д.М. Зосімович, 2017
Харі титуту. 19 вересня 1940 р. група здійснила свій перший успішний запуск порохової ракети власної конструкції.

В цей період яскраво спалахнула зірка Сергія Павловича Корольова. Після роботи в ГВРД, він став одним із керівників реактивного науково-дослідного інституту (РНДІ), де працював над створенням ракетоплана та крилатої ракети. В період з 1938 по 1944 рік він знаходився в ув'язненні. Під час війни працював в так званих «шарашках» - лабораторіях, де відбували ув'язнення талановиті інженери. Після звільнення С. П. Корольов з групою інженерів був направлений до Німеччини – вивчати ракети, відомі під назвою ФАУ – 2 (А-4). На думку дослідників саме ці ракети, створені в Німеччині на початку 40 - рр. німецьким інженером Вернером фон Брауном, поклали початок сучасному ракетобудуванню.

Після війни в Радянському Союзі швидкими темпами зростає мережа ракетно-космічних підприємств. 10 квітня 1954 р. в Дніпропетровську на базі тракторного заводу створюється ОКБ -586, яке починає займатися розробкою бойових ракет на висококип'ячих компонентах палива. Наприкінці 50-х рр. ОКБ розробляє ракети Р-5М (МБР), Р-12, Р-14, Р-16, які виготовляються Дніпропетровським заводом Південмаш. Один із зразків ракети Р-12 зберігається в експозиції «Космос» в Житомирі.

Ракети стають матеріальною ознакою холодної війни. Швидкими темпами в країнах розвивається ракетно-космічна галузь, яка в Радянському Союзі стає пріоритетною за рахунок інших напрямків соціально-економічного розвитку. Для об'єктивності потрібно зазначити, що поряд із бойовими проводяться запуски дослідницьких ракет (геофізичних, метеорологічних, астрофізичних) для проведення наукових досліджень в верхніх шарах атмосфери.

Таким чином, другий етап розвитку космонавтики характеризується появою, випробуванням та використанням ракет, створенням та випробуванням військових та дослідницьких ракет. Пам'ятки першого етапу, представлені в експозиціях, свідчать про рівень економічного розвитку країн, військової справи, науки та техніки а також відображають політичну ситуацію в світі та окремих країнах. Розкривають вони і особистісний аспект, пов'язаний із людьми, які проектували, будували ракети, присвячували ракетній справі своє життя.

Третій етап – 1962–1991 р. відобразив бурхливий розвиток ракетобудування і космонавтики, міжнародне співробітництво в космічній галузі.

16 березня 1962 року на орбіту був успішно виведений перший український супутник ДС – 2, який став родоначальником великої серії супутників «Космос». 14 жовтня 1969 р. було розроблено і запущено перший супутник серії «Інтеркосмос» - для дослідження Сонця. Він поклав початок міжнародному співробітництву в Космосі. На багатьох вітчизняних космічних апаратах почали встановлювати апаратуру інших країн. Серед супутників, створених за програмою міжнародного співробітництва були дніпропетровські супутники ДС-У2-ГКА («Ореол-1», «Ореол-2»), створений в рамках радянсько-французької програми «Аркад».

В період з 1965-1967 рр. були розроблені супутники серії «Космічна стріла» для проведення оптичного зондування атмосфери Землі з космосу з метою визначення її устрою та стану, ракети-носії: «Космос», «Циклон». З 1969 р. розпочалась розробка ракетно-космічного комплексу «Зеніт», військових ракет «Універсал» (з 1980 р), «Воевода», «Молодець» (з 1983 р),

Сучасний період розвитку космонавтики розпочався в 1991р. і триває по теперішній час. Період характеризується подальшими зрушеннями в розвитку ракетно-космічної галузі, а саме розробкою ракет-носіїв, запуском українських космічних апаратів Січ-1 (1995), Океан О – (1999), Січ 2 – (2011), співробітництвом України з іншими країнами в галузі космічних досліджень.

Матеріальні пам'ятки третього та четвертого етапів широко представлені в експозиціях Житомирського музею космонавтики ім. С. П. Корольова, Переяслав-Хмельницького музею-заповідника, Музею Центру аерокосмічної освіти молоді (м. Дніпропетровськ), спеціалізованого музею Конструкторського бюро «Південне» (м. Дніпропетровськ) та ін.

Отже, історія ракетобудування та космонавтики налічує більше ста років. Її поділяють на чотири етапи, кожен з яких характеризується значними досягненнями. Музейні експозиції України є важливими джерелами з історії космонавтики. Вони містять експонати, які є цінним джерелом історії України.